

AHMET BAYTURSINULI
23 AĞIT (23 JOQTAW)
(İNCELEME-AKTARMA)

Onur BALCI

paradigma akademi

AHMET BAYTURSINULI
23 AĞIT (23 JOQTAW)
(İNCELEME-AKTARMA)

Onur BALCI

Editör
Dr. Gülmira OSPANOVA

Paradigma Akademi

AHMET BAYTURSINULI
23 AĞIT (23 JOQTAW)

(İNCELEME-AKTARMA)

Onur BALCI

Editör

Dr. Gülmira OSPANOVA

ISBN: 978-625-6957-00-8

Paradigma Akademi Yayınları

Sertifika No: 69606

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 29/A

ÇANAKKALE

e-mail: fahrigoker@gmail.com

Yayın Sorumlusu: Nevin SUR

Dizgi&Kapak: Himmet AKSOY

Kapak resmi: <https://bugin.kz/20829-akhmet-baytursynuly-tili-bolmaghan-ulttynh-dgansyz-keudeden-ayyrmasy-dgoq>

Kapağın fonundaki resim: Rimğali Nurğaliyev (Ed.) (1991). *Axmet Baytursinov – Aq Jol Öleñder men Tärjümeler Publistikalıq Maqalalar jäne Ädebiy Zerttew*. Almatı: Jalın

Arka kapağın fonundaki resim: *Baytursinuli Axmet Altı Tomdıq Şığarmalar Jıynağı – V*. Almatı: El-Şejire

Matbaa

Bulut Dijital Matbaa LTD. ŞTİ.

Sertifika No: 48120

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığında alınan bandrol ve ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Kasım 2022
Paradigma Akademi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖN SÖZ	vii

1. BÖLÜM

AHMET BAYTURSINULI'NIN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı	1
1.2. Eserleri	5
1.2.1. Şiir Kitapları.....	5
1.2.2. Bilimsel Eserleri	6
1.2.2.1. Oquw Quralı ‘Okuma Kitabı’ (1912).....	7
1.2.2.2. Til Qural, Qazaq Tiliniñ Sarfı Birinşi Jıldıq ‘Dil Bilgisi Kitabı, Kazak Dilinin Sarfı Birinci Yıllık (1914).....	8
1.2.2.3. Til Qural, Qazaq Tiliniñ Sarfı 2-inşi Jıldıq ‘Dil Bilgisi Kitabı, Kazak Dilinin Sarfı İkinci Yıllık’ (1915)	9
1.2.2.4. Til Qural, Söylem Jüyesi men Türleri ‘Dil Bilgisi Kitabı, Cümle Sistemi ve Türleri (1916).....	9
1.2.2.5. Bayaşı ‘Açıqlayıcı’ (1920)	10
1.2.2.6. Er Sayın ‘Er Sayın’ (1923)	11
1.2.2.7. Älippe Astarı ‘Alfabe Astarı’ (1924).....	12
1.2.2.8. Sawat Aşqış ‘Okuma Yazma Öğreticisi’ (1924)	12
1.2.2.9. 23 Joqtaw ‘23 Ağıt’ (1926)	12
1.2.2.10. Oquw Quralı ‘Okuma Kitabı’ (1926).....	13
1.2.2.11. Ädebiyet Tanıtqış ‘Edebiyat Bilgisi’ (1926)	14
1.2.2.12. Älip-biy ‘Alfabe’ (1926)	15

1.2.2.13. Til Jumsar 1- Bölüm ‘Uygulamalı Gramer 1. Bölüm’ (1928)	15
1.2.2.14. Til Jumsar 2- Bölüm ‘Uygulamalı Gramer 2. Bölüm’ (1929)	16

2. BÖLÜM

AĞIT/ JOQTAW

2.1. Ağıt.....	17
2.2. Joqtaw.....	23

3. BÖLÜM

23 JOQTAW HAKKINDA GENEL BİLGİ

3.1. Mamay Batır (Yiğit Mamay)	32
3.2. Qaz Dawıstı Qazıbek (Kaz Sesli Kazıbek)	33
3.3. Keñgirbay Biy (Kengirbay Bey)	35
3.4. Altay Täti (Altay Teti).....	36
3.5. Kenesarı - Nawrızbay (Kenesarı – Navrızbay)	36
3.6. Jantay (Jantay)	37
3.7. Şoqşoloy Qızınıñ Joqtawı (Şokşoloy Kızının Ağıdı)	38
3. 8. Tölebay (Tölebay)	38
3.9. Tölebaydı Keliniñ Joqtawı (Gelininin Tölebay İçin Ağıdı)	39
3.10. Tölebaydıñ Jamağatınıñ Joqtawı (Tölebay’ın Eşinin Ağıdı)	39
3.11. Äyeke (Eyeke)	39
3.12. Qızdıñ Joqtawı (Kızın Ağıdı).....	40
3.13. Äbjan (Ebjan).....	40
3.14. Balqın Qızdıñ Joqtawı (Balkın Kızın Ağıdı)	41
3.15. Bayjigit Murat (Bayyigit Murat).....	41
3.16. İsmayıl Qan (İsmail Han)	41
3.17. Ertorı (Ertorı)	42
3.18. Joldıbay (Joldıbay)	43

3.19. Esmagambet (Esmagambet).....	43
3.20. Ergazi (Ergazi)	44
3.21. Abdiraqman (Abdurrahman).....	44
3.22. Ormambet (Ormambet)	44
3.23. Äbdiğapar (Abdulgaffar)	45

4. BÖLÜM

23 JOQTAW (METİN VE AKTARMA)

1. МАМАЙ БАТЫР 1. MAMAY BATUR (YİĞİT MAMAY).....	50
2. ҚАЗ ДАУЫСТЫ ҚАЗЫБЕК 2. KAZ SESLİ KAZIBEK	55
3. КЕҢГІРБАЙ БИ 3. KENGİRBAY BEY	60
4. АЛТАЙ ТӘТІ 4. ALTAY TETİ	62
5. КЕНЕСАРЫ – НАУРЫЗБАЙ 5. KENESARI - NAVRIZBAY	68
6. ЖАНТАЙ 6. JANTAY.....	70
7. ШОҚШОЛОЙ ҚЫЗЫНЫҢ ЖОҚТАУЫ 7. ŞOKŞOLOY KIZININ AĞIDI	74
8. ТӨЛЕБАЙ 8. TÖLEBAY	77
9. ТӨЛЕБАЙДЫ КЕЛІНІНІҢ ЖОҚТАУЫ 9. GELİNİNİN TÖLEBAY İÇİN AĞIDI	85
10. ТӨЛЕБАЙДЫҢ ЖАМАҒАТЫНЫҢ ЖОҚТАУЫ 10. TÖLEBAY'IN EŞİNİN AĞIDI.....	87
11. ӘЙЕКЕ 11. EYEKE	90
12. ҚЫЗДЫҢ ЖОҚТАУЫ 12. KIZIN AĞIDI	100
13. ӘБЖАН 13. EBJAN.....	101
14. БАЛҚЫН ҚЫЗДЫҢ ЖОҚТАУЫ 14. BALKIN KIZIN AĞIDI.....	102
15. БАЙЖІГІТ МҰРАТ 15. BAYYİĞİT MURAT.....	104
16. ЫСМАЙЫЛ ҚАН 16. İSMAİL HAN	106
17. ЕРТОРЫ 17.ERTORİ.....	113
18. ЖОЛДЫБАЙ 18. JOLDIBAY	116
19. ЕСМАҒАМБЕТ 19. ESMAGAMBET.....	117

20. ЕРҒАЗЫ 20. ERGAZÍ.....	118
21. ӘБДІРАҚМАН 21. ABDURRAHMAN	120
22. ОРМАМБЕТ 22. ORMAMBET	124
23.ӘБДІҒАПАР 23. ABDULGAFFAR.....	135
ҚАҢНАҚСА	151

ÖN SÖZ

Ağdın şimdiye kadar pek çok tanımı yapılmıştır. Ancak bizce ağıt, Dedem Korkut'un dilince '*nasibinden artuğın yiyebilmeyenlerin*' arkasından söylenen şiirlerdir. Zaten aciz olarak yaratılan insanoğlu, hayatın en büyük gerçeği olan ölüm ile karşılaşınca artan aciziyetinin bir tezahürü olarak ağıda başvurur. Bu, bütün dünya kültürlerinde ortaktır. Vefat edenler, ağıt yakanlar, ölünün arkasından ağlayanlar değişse de değişmeyen tek şey insanoğlunun içindeki dayanılmaz acıdır. İşte ağıt, bu acının şiiridir.

Rivayetler dünyada yakılan ilk ağdın Hz. Âdem'e ait olduğunu, ilk Peygamber'in, ölen oğlu Hâbil'in arkasından bir baba şefkati ile ağıt yaktığını söyler. Bu rivayetin doğruluğu, elbette, tartışılır. Ancak Hz. Âdem'in Hz. Havva'nın güzelliğine şiir yazması ne kadar mümkünse ölen oğlu için ağıt yakması da o kadar mümkündür. Velhasıl ağdın tarihi, insanın tarihinden biraz sonra başlar.

Türk edebiyatında da ağdın önemli bir yeri vardır. Yazılı kaynaklarımızdan önce dahi ağıtlarımızın olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Bilge Kağan, vefat eden kahraman kardeşi Költigin'in ardından ağıt yakmamıştır belki ama içindeki acıyı bengü taşlara kazımıştır. Küçük kardeşi Költigin'in bir '*şahin olup uçtuğunda*' yaşadıklarını anlattığı satırlar şiir değildir ancak pek çok şiirden daha etkili, daha vurucudur. Kaşgarlı Mahmud'un yazıya geçirdiği Alp Er Tunga Sagusu, muazzam ifadelerle örülü bir ağıttır. Kaşgarlı, belki bu ağdı dil malzemesi olarak derlemiştir. Ancak halkın arasından derlediği örneklerin içinde bu ağdın bulunması, bu şiirlerin halk arasında dolanan önemli eserler olduğunun açık bir göstergesidir. Halk şairleri, divan şairleri hatta şair sıfatına sahip

olmayan sıradan insanlar, edebiyat tarihimiz boyunca ağıt örnekleri vermişlerdir.

Bir bütün olan Türk edebiyatının kollarından biri olan Kazak edebiyatında da ağıtların önemli yeri vardır. Öyle ki Kazak Hanlığı'nın büyük hanı Abılay Han'ın ölümünün ardından Ozan Ümbetay'ın yedi gün boyunca ağıt yaktığı söylenmektedir.

Kazak Türkleri, ağıt için *joqtaw* terimini kullanmaktadır. *Joqtaw*, Kazak Türkçesindeki *joq*; Türkiye Türkçesindeki *yok* sözcüğünden gelmektedir. Yani *joqtaw*, yok olan birinin ardından söylenen şiidir. *Joqtawlar*, Kazak halk edebiyatının en önemli ürünlerindedir. Kazak halkı, kahramanların, yiğitlerin, hanların, kumandanların, hayatının baharında göçen oğulların, kızların, halka faydası dokunan insanların arkasından, âdeta dinî bir vecibe gibi algılayarak ağıt yakmış, onları ağıtsız bırakmamıştır.

Kazakların *ultıı ulı ustazı* 'halkın büyük öğretmeni' olarak vasıflandırdığı Ahmet Baytursınulı da halk arasındaki bu şiihlere kayıtsız kalamamış ve ağıtları derlemiştir. İşte çalışmamızın esası, Baytursınulı tarafından derlenen bu ağıtlara dayanmaktadır. Kazak edebiyatında ve Kazak Türkçesinde pek çok ilke imza atan Baytursınulı ağıtlar üzerine de bir eser kaleme almaktan geri durmamış, halk arasından 23 ağıt toplamış ve bu eserine *23 Joqtaw* '23 Ağıt' adını vermiştir. Alihan Bökeyhan da bu ağıtlara açıklayıcı notlar yazmıştır.

23 Joqtaw, ilk olarak 1926'da Moskova'da basılmıştır. Kitabın kapağında *Qazaq Tariyqınıñ Tört Jüz Jılın Aladı* 'Kazak tarihinin dört yüz yılını içerir.' şeklinde önemli bir not vardır. Eser, daha sonraları defalarca basılmıştır. Biz de Baytursınulı tarafından derlenen bu ağıtları Türkiye Türkçesine aktardık. Metni hazırlarken Kiril harfli Kazak Türkçesi metni ile Türkiye Türkçesine aktarılmış biçimini, araştırmacılara, Kazak Türkçesi öğrenmek isteyenlere kolaylık olması için, karşılıklı olarak verdik. Metni kurarken Aygül İsimakova editörlüğünde hazırlanan "*Baytursınulı Axmet Altı Tomdıq*

Şığarmalar Jıynağı – V. Almatı: El-Şejire” künyeli eseri esas aldık. Bu eserdeki *23 Joqtaw* metnini R. Asanbayeva editörlüğünde hazırlanan “*Miñ Bir Maqal – Jıyırma Üş Joqtaw*. Almatı: Qazaqstan” ve Rımğali Nurğaliyev editörlüğünde hazırlanan “*Axmet Baytursınov – Aq Jol Öleñder men Tärjimeler Publistikalıq Maqalalar jäne Ādebiy Zertteu*. Almatı: Jalın” künyeli eserlerdeki metinler ile ve genel ağ kaynaklarındaki metinlerle karşılaştırarak *23 Joqtaw* metninin tam olarak ortaya çıkmasına özen gösterdik.

Tarafımızca yazılan ve aktarılan kısımlarda Kazak Türkçesinde bulunan *ä* (*ə*), *q* (*q*), *x* (*x*), *w*, (*y*) gibi harfleri kullanmadık. Bu harfleri Kazakça bir ibareyi çeviri yazılı olarak verdiğimizde ve kaynaklarda, herhangi bir karışıklığa mahal vermemek için, kullandık.

Metnin orijinalinde ağıtlara Alihan Bökeyhan ve Ahmet Baytursınov tarafından açıklayıcı notlar düşülmüştür. Bu notlar tarafımızca koyu ve italik olarak dipnotlarda Türkiye Türkçesine aktarıldı. Tarafımızdan düşülen dipnotlar ise normal metin biçiminde verildi.

Çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ahmet Baytursınov’un hayatı ve eserlerine değinilmiş; ikinci bölümde *ağıt* ve *joqtaw* kavramları üzerinde durulmuş; üçüncü bölümde *23 Joqtaw*’daki ağıtlar ve bu ağıtlardaki kişiler hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde ise metin ve metnin Türkiye Türkçesine aktarılmış biçimi bulunmaktadır.

Bu eseri hazırlarken pek çok kişinin doğrudan veya dolaylı olarak desteğini gördüm. Öncelikle kitabın editörlüğünü üstlenen, aktarmaları kontrol eden ve düzelden, pek çok öneride bulunan kıymetli çalışma arkadaşım Gülmira Ospanova’ya teşekkür ederim. Kendisine minnettarım. Yer yer bilgisine ve yardımına başvurduğum değerli meslektaşım Kenjegül Kalieva’ya da çok teşekkür ediyorum. Eşim Fethiye Balci ve oğullarım Umut ve Utku, teşekkür listemin değişmez isimleridir. İyi ki varlar.

Bu eserin Türklük bilimine katkıda bulunması, Alaş'ın ölümsüz ruhunu ayakta tutması, Baytursınlı'nın ruhunu şad etmesi en büyük temennilerimdir. Türk dünyasının aydınlarına, büyüklerine gönül borcumu ödeyebilmek en büyük amaçlarımdandır. Bu amacıma ulaşmak, benim için tarifi mümkün olmayan bir mutluluk olacaktır.

Sivas, 2022

KAYNAKÇA

Arat, Reşit Rahmeti (1991). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Asanbayeva, R. (Red.) (1993). *Minj Bir Maqal – Jıyırma Üş Joqtaw*. Almatı: Qazaqstan.

Asqarov, Ä. - Berdibayev, R. - Qasqabasov, S. - Rawşanov, E. - Sıdıqov, Q. - Ibrayev, Ş. (2000). *Batırlar Jırı 2. Tom*. Almatı: Jazuwşı.

Aşçı, Ufuk Deniz - Kırbaş, Gülsüm (2022). *Ahmet Baytursınov Kazakça İlk Alfabe Kitabı Okuy Kuralı*. Konya :Palet Yayınları.

Awezov, Muxtar (2014). Axañnıñ elüw jıldıq toyı. *Muxtar Äwezov Şıǵarmalarınuñ Eliw Tomdıq Tolıq Jıynaǵı 2-tom* içinde (s. 63-71). Almatı: Jibek Jolı Yayınevi.

Axtayeva, N. S. – Abdiǵapbarova, A. İ. - Bekbayeva, Z. N. (2018). *Basqaruw Psixologiyası*. Almatı: Qazaq Universiteti.

Äbdimanulı, Ömirxan (2007). *Axmet Baytursınulı*. Almatı: Arda.

Balcı, Onur (2022). Ahmet Baytursınulı'nın Til Qural İsimli Gramerindeki Çatı Konusunun Çağdaş Kazak Gramerleri İle Karşılaştırılması, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (Yayımlanmak üzere kabul edilen makale).

Baytursınulı, Axmet (2003). *Bes Tomdıq Şıǵarmalar Jıynaǵı – I*. Almatı: El-Şejire.

Baytursınulı, Axmet (2013a). *Baytursınulı Axmet Altı Tomdıq Şıǵarmalar Jıynaǵı – III*. Almatı: El-Şejire.

Baytursınulı, Axmet (2013b). *Baytursınulı Axmet Altı Tomdıq Şıǵarmalar Jıynaǵı – V*. Almatı: El-Şejire.

Biray, Nergis – İymahanbetova, Rayhan. Ahmet Baytursınulı'nın Yirmi Üc Coqtavı (Aǵıdı). *Prof. Dr. Önder*

Göçgün'e Armağan. (Ed. Doç. Dr. Mithat Aydın). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları. s. 235 – 251.

Biray, Nergis (1999). Ahmet Baytursunoğlu ve eserleri. *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, s. 10-16.

Boraş, B. T. (2012). *Qazaq Poeziyasındağı Xandar Tulğasının Beynelenüwi.* Almatı: Däwir.

Bökeyxan, Älixan (2013). *Bökeyxan, Älixan Şığarmalarının 9 Tomdıq Toliq Jıynağı – VI. Tom.* Astana: Sarıarqa Baspası.

Elçin, Şükrü (2004). *Halk Edebiyatına Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Ercilasun, Ahmet Bican (Ed.) (1992). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Görkem, İsmail (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar – Çukurova Ağıtları.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gürsu, Uğur (2017). *Kazak Atasözleri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ğabdullin, Mälik (1996). *Qazaq Xalqının Awız Ädebiyeti.* Almatı: Sanat Baspası.

Isqaqov, Axmedi – Väli, Nurgeldi (Ed.) (2011). *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi I-XV.* Almatı: Til Bilimi İnstitutı.

İsen, Mustafa (2004) Türk Edebiyatında Mersiye. *İslam Ansiklopedisi* 29. Cilt içinde (s. 218-219). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İsimaqova, Aygöl (2003). Ahmet Baytursınlı – Halk Mücadelecisi, Şair, Kazak Dil Bilimi Ve Edebiyat Biliminin Reformcusu. A. İsimaqova (Ed.), *Axmet Baytursınlı Bes Tomdıq Şığarmalar Jıynağı – I* içinde (s. 5-36). Almatı: Alaş Yayınları.

İsimaqova, Aygöl (2013a). Ğılımiy Tüsinikter. A. İsimaqova (Ed.), *Baytursınılı Axmet Altı Tomdıq Şıǵarmalar Jıynaǵı – II* içinde (s. 341-385). Almatı: El-Şejire.

İsimaqova, Aygöl (2013b). Qazaq Xalqının Ar-Ojdanı. A. İsimaqova (Ed.), *Baytursınılı Axmet Altı Tomdıq Şıǵarmalar Jıynaǵı – V* içinde (s. 4-11). Almatı: El-Şejire.

Kaplankıran, Dilek (2016). Kazak Türkçesinde Edebiyatla İlgili Terimler. *İdil Dergisi* 5/ 26. s. 1797-1824.

Karataş, Ömer (2021). 1916 Türkistan Milli Ayaklanması Sırasında Zorunlu Göç Süreci: Yedisu'dan Çin'e Çin'den Yedisu'ya. *Rusad – 5*. s. 59-84.

Karataş, Turan (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaya, Doğan (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kelimbetov, Nemat – Qasqabasov, Seyit (Ed.) (2008). *Qazaq Ädebiyatınıñ Tarıyxı 3. Tom*. Almatı: QazAqparat.

Kenjeaxmetulı, S. (2007). *Qazaq Xalqınıñ Salt Dästürleri*. Almatı: Almatıkitap.

Kınacı Baran, Cemile (2022). Alaş Aydını Ahmet Baytursınılı (1872-1938) ve Edebiyata Hizmeti: Edebiyet Tanıtıkış Kitabı. *Kardeş Kalemler Dergisi*, Eylül 2022, s. 32-41.

Koç, Kenan – Bayniyazov, Ayabek – Başkapan, Vehbi (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Koç, Kenan - İşina, Almagül - Korganbekov, Bolat (2007). *Kazak Edebiyatı 2*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kokybassova, Gülnar (2009). *Ahmet Baytursınov (Hayatı, Dilciliği ve Edebiyat Araştırmacılığı*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Qamzabekuli, Dıyxan (2015). Alaştır 23 Joqtawı. *Qazaq Gazetteri*. Erişim adresi: <https://kazgazeta.kz/news/34500>.

Qasqabasov, Seyit (Ed.) (2008). *Qazaq Ädebiyetiniñ Tariyxı I. Tom Qazaq Folklorınıñ Tariyxı*. Almatı: QazAqparat Baspası.

Mecid Kızı, Mamırbek Gülfar (2022). Ahmet Baytursınoğlu'nın Önerdiği Usûl-i Savtiye Yöntemi. (Çev. Tuzman, Ufuk – Yavuz Acar, Esra) *Kardeş Kalemler Dergisi*, Eylül 2022, s. 66-67.

Mutlu, Hüseyin Kahraman (1999). *Er Sayın Destanı*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Omarbekov, Talas (Ed.) (2016). *Qazaqstan (Qazaq Eli Tariyxı) 3. Kitap*. Almatı: Qazaq Universiteti.

Orazbayoğlu, Muhtarhan (1990). Kazak Türklerinde Ağıt. *Milli Folklor – 6*. s. 26-27.

Ospanova, Gülmira (2016). Kazak Türkçesinde Ölümle İlgili Tabu Sözlere ve Örtmece Kullanımı. *Milli Folklor – 109*. s. 162-172.

Örnek, Sedat Veyis (1974). Anadolu Folklorunda Yas. *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi. s. 399-409.

Rımğali Nurğaliyev (Ed.) (1991). *Axmet Baytursınov – Aq Jol Öleñder men Tärjimeler Publistikalıq Maqalalar jäne Ädebiy Zertteu*. Almatı: Jalın

Saraç, Orsolya (2021). Babarahim Meşreb Menâkıbnâmesi'nde Zikredilen Kalmuk Hükümdarı Kongtaçı. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10. s. 121-142.

Sızdıqova, Rabiyağa (1990). *Ahmet Baytursınov*. Almatı: Qazaq SSR Bilim Qoğamı.

Sızdıqova, Rabiyağa (Ed.). (2001). *Ultıñ Ulı Ustazı*. Almatı: Ortalıq Ğılımiy Kitapxana.

Sızdıq, Rabiya (2005). Ahmet Baytursınulı Ömiri Men Qızmeti Tuwralı. İsimaqova (Ed.), *Ahmet Baytursınulı bes tomdıq şığarmalar jıynağı – III* içinde (s. 12-26). Almatı: Alaş Yay.

Tamir, Ferhat (1998). *Kazak Türklerinin Edebiyatı. Türk Dünyası El C. 4* içinde (s. 423-451). Ankara: TKAE Yayınları.

Tansu, Yunus Emre – Özdemir, Rüzgar (2017). Kenesarı İsyanı (1837-1847). *Tarih ve Gelecek Dergisi 3/3*. s. 208 – 220.

Tekin, Talat (1986). İslam Öncesi Türk Şiiri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi-409* içinde. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Toprak, M. Faruk (2004). Mersiye. *İslam Ansiklopedisi 29. Cilt* içinde (s. 215-217). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Türk, Vahit (2002). Kazak Aydınlanma Hareketi İçerisinde Ahmet Baytursun ve Çalışmaları. *Türkler Ansiklopedisi 18. Cilt* içinde (s. 665-673). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Uludağ, Süleyman (1988). Ağıt. *İslam Ansiklopedisi I. Cilt* içinde (s. 470-472). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Genel Ağ Kaynakları

<https://qamshy.kz/article/61361-skuz-uskos-ushkozmeqram-basy>

<https://www.lexilogos.com/keyboard/kazakh.htm>

<https://www.lugat.kz/>

<https://aikyn.kz/171138/abylay-hannyn-nemeresi-ismayyldy-kim-biledi/>

<https://turkystan.kz/article/194703-ult-ruhaniyatynyn-zhalaugeri/>

<https://anatili.kazgazeta.kz/news/60150>

<https://articlekz.com/kk/article/16397>

https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D3%A9%D0%BB%D0%B5%D0%B1%D0%B0%D0%B9_%D0%B1%D0%B8